

5. Буроменський М. В. Загальні принципи права як джерело міжнародного права. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 3–9.

6. Жаровська І. Ефективність правил ведення війни та норм міжнародного гуманітарного права: аналіз сучасної доктрини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2022. Т. 9, № 4. С. 51–56.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-582-5-58>

ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Шашурина Наталія Геннадіївна

*здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії
з міжнародного права
кафедри морського та міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Останні десятиріччя характеризуються стрімким зростанням уваги міжнародної спільноти до проблем охорони навколишнього природного середовища. Масштабні екологічні катастрофи, незаконна торгівля видами дикої фауни і флори, транскордонне переміщення небезпечних відходів, незаконна вирубка лісів та незаконний видобуток природних ресурсів змусили державу і міжнародні організації шукати ефективні правові механізми протидії таким діям. У зв'язку з цим у науковій літературі та практиці дедалі частіше вживається термін «екологічні злочини» (environmental crimes, crimes against the environment, ecocrimes).

Попри широке вживання, поняття екологічного злочину досі не отримало єдиного універсального визначення в міжнародному праві. Його зміст варіюється залежно від контексту: кримінально-правового, адміністративно-правового чи спеціалізованих міжнародних конвенцій.

Єдиним випадком, коли серйозне умисне знищення природного середовища прямо визнано міжнародним злочином, є стаття 8(2)(b)(iv) Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Ця норма кваліфікує як воєнний злочин умисний напад, здійснений із усвідомленням того, що він спричинить широкомасштабне, довготривале й серйозне пошкодження природного середовища, яке буде явно надмірним порівняно з конкретною та безпосередньо очікуваною військовою вигодою

[1]. Поріг застосування цієї норми надзвичайно високий, і за більш ніж двадцять п'ять років існування МКС вона жодного разу не була предметом обвинувального акта [2, с. 325].

М. В. Грушко зауважує, що: «Відносини, які регулюють сферу екологічної безпеки та охорони довкілля в міжнародному праві, є надзвичайно важливими для світової безпеки в цілому. Порушення міжнародно-правового захисту природного середовища, особливо під час збройних конфліктів, є порушенням міжнародно-правових зобов'язань щодо охорони довкілля. Незважаючи на усвідомлення людством загрози знищення навколишнього середовища під час збройного конфлікту, й досі не існує єдиного механізму притягнення сторін конфлікту до відповідальності за знищення екологічного світового фонду та за загрози вчинення екоциду. Збройний конфлікт призводить до негативних наслідків для держав і тається причиною порушення прав людини, а коли збройний конфлікт загрожує екологічній безпеці, то тим самим порушує колективні права на екологічну безпеку» [3, с. 3].

Значно ширше коло екологічно шкідливих діянь охоплюється спеціалізованими багатосторонніми конвенціями, які, однак, не створюють прямого міжнародно-правового злочину, а зобов'язують держави-учасниці криміналізувати відповідні діяння у національному законодавстві. До таких договорів належать Конвенція CITES 1973 р., Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 р., Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі 2001 р., Мінаматська конвенція про ртуть 2013 р., а також Картахенський і Нагойський протоколи до Конвенції про біологічну різноманітність. Усі вони містять положення про необхідність встановлення кримінальної чи адміністративної відповідальності за найсерйозніші порушення, створюючи тим самим категорію так званих *treaty crimes* [4].

Найоперативніше й найширше визначення екологічного злочину сформульовано в документах Інтерполу, ООН (зокрема UNODC та UNEP) та Світової митної організації. Згідно з їхніми спільними доповідями, до екологічних злочинів належать незаконна вирубка лісу, незаконний видобуток корисних копалин, незаконне рибальство, браконьєрство та торгівля дикими видами, незаконне поводження з небезпечними відходами, а також злочини, пов'язані із забрудненням атмосферного повітря та вод [5]. Ці діяння вважаються третьою за прибутковістю сферою транснаціональної організованої злочинності після торгівлі наркотиками та підробленими товарами, з річним обсягом незаконного обігу від 110 до 280 мільярдів доларів США [6].

Попри очевидну глобальну шкоду, спроби визнати тяжкі екологічні злочини окремим міжнародним злочином (зокрема, пропозиції щодо введення поняття «екоциду» як п'ятого злочину в юрисдикції МКС)

поки що не увінчалися успіхом. Основними перешкодами залишаються розбіжності щодо формулювання складу злочину, проблеми доведення умислу та побоювання держав щодо можливого обмеження суверенітету над власними природними ресурсами. У 2024 році Вануату, Фіджі та Самоа подали спільну пропозицію про внесення змін до Римського статуту, визначаючи екоцид як «незаконні або зухвалі дії, вчинені з усвідомленням суттєвої ймовірності серйозної та або широко-масштабної, або довготривалої шкоди довкіллю» [7], але станом на листопад 2025 року процес ще триває без остаточного рішення.

Таким чином, у сучасному міжнародному праві екологічні злочини існують у трьох основних вимірах: як винятковий воєнний злочин у контексті збройного конфлікту, як зобов'язання держав криміналізувати певні діяння в межах спеціальних конвенцій і як широка категорія транснаціональних злочинів у діяльності правоохоронних і міжурядових організацій. Відсутність єдиного універсального визначення і прямого міжнародно-правового механізму притягнення до відповідальності фізичних та юридичних осіб залишається ключовою прогалиною, яку міжнародна спільнота лише починає долати.

Література:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 18.11.2025).
2. Чечерський В. І. Екоцид: проблемні питання визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 89. С. 321–328. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.48>.
3. Грушко М. В. Міжнародно-правове забезпечення захисту природного середовища та питання відповідальності за вчинення шкоди довкіллю у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. С. 1–10. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10071974>.
4. Guide on Multilateral Environmental Agreements for Customs Officials. *Aduana News*. 2021. URL: <https://aduananews.com/en/guia-sobre-acuerdos-ambientales-multilaterales-para-funcionarios-de-aduanas/> (дата звернення: 18.11.2025).
5. Our response to environmental crime. INTERPOL. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Our-response-to-environmental-crime> (дата звернення: 18.11.2025).
6. New UNODC analysis highlights complex “patchwork” of environmental protection laws globally, offers recommendations to prevent criminal exploitation. United Nations Office on Drugs and Crime. 2024. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2024/May/new-unodc->

analysis-highlights-complex-patchwork-of-environmental-protection-laws-globally--offers-recommendations-to-prevent-criminal-exploitation.html (дата звернення: 18.11.2025).

7. Mass destruction of nature reaches International Criminal Court (ICC) as Pacific island states propose recognition of «ecocide» as international crime. Stop Ecocide International. 2025. URL: <https://www.stopecocide.earth/2024/mass-destruction-of-nature-reaches-international-criminal-court-icc-as-pacific-island-states-propose-recognition-of-ecocide-as-international-crime> (дата звернення: 18.11.2025).